

Κεφάλαιο 8

Η Ελλάδα, τα Βαλκάνια και η Οθωμανική Αυτοκρατορία: μεταρρυθμίσεις και πόλεμοι (1908–1923)

Μετά το 1910, οι κυβερνήσεις των **Φιλελευθέρων** προσπαθούν να εκσυγχρονίσουν την Ελλάδα και να μεγαλώσουν τα σύνορά της. Με τους **Βαλκανικούς Πολέμους** (1912–1913) ο στόχος αυτός γίνεται πραγματικότητα. Στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου ξέσπασε σύγκρουση ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και το βασιλιά αν η Ελλάδα θα έπαιρνε μέρος στον πόλεμο ή όχι. Η σύγκρουση αυτή ονομάστηκε «**Εθνικός Διχασμός**». Τελικά η Ελλάδα πολέμησε με την Αντάντ και μετά τη νίκη της διεκδίκησε να επεκταθεί σε εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Την ίδια εποχή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επικρατούν οι **Νεότουρκοι** και αρχίζει να διαδίδεται η τουρκική εθνική ιδέα. Στους Βαλκανικούς Πολέμους η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχασε όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά της εδάφη, ενώ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συμμαχισε με τις Κεντρικές Δυνάμεις, που νικήθηκαν, και έχασε κι άλλα εδάφη.

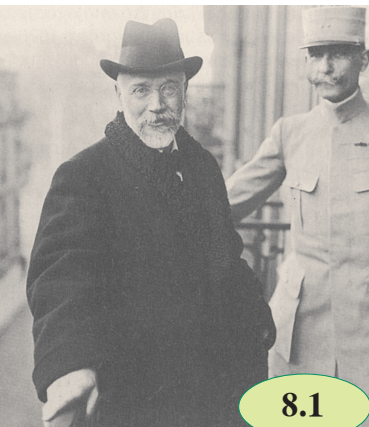
Η άφιξη και η προέλαση του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία (1919) οδήγησε σε σύγκρουση με το τουρκικό εθνικό κίνημα και η Ελλάδα νικήθηκε στο **Μικρασιατικό πόλεμο** (1919–1922). Εκατοντάδες χιλιάδες Ελληνορθόδοξοι στη Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη άφησαν τον τόπο τους και έγιναν πρόσφυγες. Το ίδιο συνέβη και σε πολλούς μουσουλμάνους που κατοικούσαν μέχρι τότε σε ελληνικά εδάφη. Το 1923 η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαλύθηκε και ιδρύθηκε ένα νέο κράτος, η **Τουρκία**.

A. Η εποχή των μεταρρυθμίσεων: Η Ελλάδα των Φιλελευθέρων

Για το κίνημα στο Γουδί μιλήσαμε στη σ. 119.

Μετά το κίνημα στο Γουδί (1909) ξεκινούν **σημαντικές μεταρρυθμίσεις** στην ελληνική κοινωνία. Νέες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις παίρνουν την εξουσία. Εκφραστής τους είναι ο **Ελευθέριος Βενιζέλος** και το **κόμμα των Φιλελευθέρων**. Οι πρώτες μεγάλες αλλαγές γίνονται με την **αναθεώρηση του συντάγματος** και ακολουθούν πολλές άλλες. Οι κυβερνήσεις την περίοδο αυτή θέλουν να κάνουν την Ελλάδα μια σύγχρονη και αναπτυγμένη χώρα, που να μπορεί να πραγματοποιήσει τη Μεγάλη Ιδέα.

Η Μεγάλη Ιδέα δε σήμαινε το ίδιο για όλους. Γενικά πάντως, σήμαινε ότι το ελληνικό κράτος έπρεπε να επεκταθεί σε όλες τις περιοχές όπου κατοικούσαν Έλληνες.

8.1

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864–1936) το 1917. Το 1910 ο Βενιζέλος δημιούργησε το κόμμα των Φιλελευθέρων και νίκησε με μεγάλη πλειοψηφία στις εκλογές του ίδιου χρόνου.

Από το 1910 μέχρι το 1920 το **κόμμα των Φιλελευθέρων** και ο Ελευθέριος Βενιζέλος κυβερνούν σχεδόν συνέχεια, εκτός από την περίοδο του Εθνικού Διχασμού. Στόχος του Βενιζέλου ήταν να προετοιμάσει την Ελλάδα για πόλεμο και να κάνει πραγματικότητα τη Μεγάλη Ιδέα. Γι' αυτό προσπάθησε να εξασφαλίσει μεγάλη κοινωνική υποστήριξη στην πολιτική του. Στήριξε τη βασιλεία, που ήταν πολύ δημοφιλής, και έκανε παραχωρήσεις σ' αυτή. Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Βενιζέλου στην αρχή δεν ήταν ισχυροί. Όταν όμως ο Βενιζέλος συγκρούστηκε με το βασιλιά, οι αντίπαλοί του ενώθηκαν στο **κόμμα των Εθνικοφρόνων** (αργότερα θα ονομαστεί **Λαϊκό Κόμμα**), με αρχηγό το Δημήτριο Γούναρη.

Η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων ψήφισε νέο σύνταγμα το 1911. Με αυτό το κράτος:

Για τον Εθνικό Διχασμό θα μιλήσουμε στις σ. 151–152.

8.2

Αριστερά ο Κωνσταντίνος, πρωτότοκος γιος και διάδοχος του βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιου Α', και δεξιά ο Ελευθέριος Βενιζέλος. 1912–1913.

Έγινε πιο αποτελεσματικό.

Έγινε πιο δίκαιο.

Μπορούσε να παρεμβαίνει στην οικονομία για να ασκεί κοινωνική πολιτική.

Στη δεκαετία 1910–1920 οι κυβερνήσεις των Φιλελευθέρων έκαναν και πολλές άλλες μεταρρυθμίσεις. Οι πιο σημαντικές ήταν:

Για το προσφυγικό ζήτημα θα μιλήσουμε στις σ. 183–184.

Αγροτική μεταρρύθμιση: Το αγροτικό ζήτημα αφορούσε τη μεγάλη ιδιοκτησία (τσιφλίκια) και τους ακτήμονες αγρότες στη Θεσσαλία και στις Νέες Χώρες. Στη Θεσσαλία είχε αναπτυχθεί ένα ισχυρό **αγροτικό κίνημα** που ζητούσε να μοιραστεί η γη στους κολίγους. Οι κυβερνήσεις των Φιλελευθέρων πήραν μέτρα για να απαλλοτριώσουν τα τσιφλίκια, αλλά η αγροτική μεταρρύθμιση δεν προχώρησε, κυρίως λόγω των πολέμων. Έγινε πραγματικότητα μετά το 1923. Με τον ερχομό των προσφύγων από τη Μικρά Ασία ήταν πια απαραίτητη η αναδιανομή της γης.

Νέες Χώρες: οι περιοχές που εντάχθηκαν στο ελληνικό κράτος μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Εργατική νομοθεσία: Ψηφίστηκαν οι πρώτοι **νόμοι** για **εργατικά ζητήματα**. Οι νόμοι αυτοί ρύθμιζαν τα ωράρια εργασίας (οκτώωρο, την Κυριακή αργία), τις συνθήκες (ασφάλεια και υγιεινή), τις αποζημιώσεις για εργατικά ατυχήματα, τις διαφορές ανάμεσα σε εργαζόμενους και εργοδότες, την **παιδική και γυναικεία εργασία** κ.ά.

Νέα νομοθεσία για τις ιδιωτικές σχέσεις: Κυριότερος είναι ο νόμος που ψηφίστηκε το 1914, που όριζε πώς πρέπει να οργανώνονται και να εκπροσωπούνται οι κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες (σύλλογοι, σωματεία, επιμελητήρια, συνεταιρισμοί κτλ.). Ο νόμος αυτός βοήθησε να ιδρυθούν συνδικαλιστικές ενώσεις και επαγγελματικά σωματεία.

8.3

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ)

Η ανάπτυξη της βιομηχανίας, οι νέες οικονομικές συνθήκες και η ίδρυση επαγγελματικών και συνδικαλιστικών ενώσεων οδήγησαν στην ίδρυση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (Οκτώβριος 1918). Στο ιδρυτικό συνέδριό της πήραν μέρος αντιπρόσωποι από σοσιαλιστικές οργανώσεις και εργατικά σωματεία, που εκπροσώπησαν περίπου 65.000 εργάτες. Η ίδρυση της ΓΣΕΕ, αλλά και του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΕΚΕ), βοήθησαν να αποκτήσουν οι εργατικοί αγώνες μαζικότητα και καλύτερη οργάνωση. Όμως το 1919 η ΓΣΕΕ διασπάστηκε σε όσους συνεργάζονταν με τις κυβερνήσεις και στους κομμουνιστές.

Για την ίδρυση του ΣΕΚΕ θα μιλήσουμε στη σ. 182.

8.4

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ
ΤΗΣ
ΠΑΝΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ & ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ
ΒΟΛΟΥ

ΕΝ ΒΟΛΩ
ΕΚ ΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΝΙΩΤΟΥ
1915

Το Καταστατικό της Πανεργατικής Ενώσεως Βόλου. 1915.

Καταστατικό ονομάζουμε τους βασικούς κανόνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία οργανισμών, όπως είναι οι σύλλογοι και οι εταιρίες. Στην εικόνα το Καταστατικό του Βιοτεχνικού Συνδέσμου των Συντεχνιών (1915).

Για το γλωσσικό ζήτημα μιλήσαμε στις σ. 41 και 124.

Οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση

Οι κυβερνήσεις των Φιλελευθέρων έδωσαν μεγάλη σημασία στην **εκπαίδευση** και έκαναν μεταρρυθμίσεις, αν και συνάντησαν μεγάλες αντιδράσεις, κυρίως στο **γλωσσικό ζήτημα**. Το σύνταγμα του 1911 καθιέρωνε τη **δωρεάν υποχρεωτική εκπαίδευση** και συγχρόνως την καθαρρεύουσα ως επίσημη γλώσσα του κράτους.

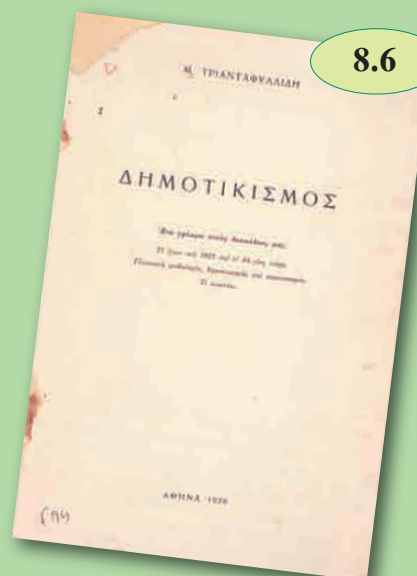
Οι Φιλελεύθεροι, ανάμεσα στα άλλα, φρόντισαν για τη μόρφωση των δασκάλων και για την εκπαίδευση των κοριτσιών. Το διάστημα 1917–1920 έκαναν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στη δημοτική εκπαίδευση. Τότε μπήκε η δημοτική γλώσσα στο δημοτικό σχολείο. Τις μεταρρυθμίσεις αυτές στήριξαν διανοούμενοι και παιδαγωγοί, που είχαν ιδρύσει τον **Εκπαιδευτικό Όμιλο**. Ανέλαβαν σημαντικές θέσεις και έγραψαν στη δημοτική γλώσσα νέα βιβλία για το δημοτικό. Όσοι αντιδρούσαν, κυρίως από το Πανεπιστήμιο της Αθήνας, πέτυχαν μετά το 1920 να σταματήσουν να διδάσκονται τα βιβλία αυτά.

8.5

Τα ψηλά βουνά, του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ένα από τα καινούργια αναγνωστικά που γράφτηκαν με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917. Τα νέα αναγνωστικά για το δημοτικό σχολείο ήταν γραμμένα στη δημοτική και ακολουθούσαν νέες παιδαγωγικές ιδέες. Τα κείμενά τους παρουσιάζουν την καθημερινή ζωή, ώστε οι μαθητές να αναγνωρίζουν σ' αυτά εμπειρίες και καταστάσεις από τη δική τους ζωή.

8.6

Ο Δημοτικισμός, βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1926 ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης. Ο Τριανταφυλλίδης ήταν ένας από τους ιδρυτές του Εκπαιδευτικού Ομίλου και δούλεψε για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917. Στη συνέχεια δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Από τα έργα του ξεχωρίζει η γνωστή Νεοελληνική Γραμματική.

8.7

Β. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912–1913)

Την περίοδο 1908–1912 το Ανατολικό Ζήτημα παίρνει νέα τροπή. Τα βαλκανικά κράτη συμμαχούν για να διεκδικήσουν μαζί οθωμανικά εδάφη στα Βαλκάνια. Με τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο (1912–1913) επεκτείνουν τα σύνορά τους και πραγματοποιούν πολλές από τις εθνικές τους διεκδικήσεις. Όμως στο Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο (1913) συγκρούονται μεταξύ τους. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι άλλαξαν τα σύνορα και προκάλεσαν μεγάλο κύμα προσφύγων στα Βαλκάνια. Με τους Βαλκανικούς Πολέμους η Ελλάδα έκανε πραγματικότητα πολλές από τις εθνικές επιδιώξεις της.

Πρωτοσέλιδο εφημερίδας με τη διαταγή για επιστράτευση τις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων. 18 Σεπτεμβρίου 1912.

8.8

Βούλγαροι στρατιώτες στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο.

8.9

Τα βαλκανικά κράτη και η Οθωμανική Αυτοκρατορία πριν

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος
Στις αρχές του 1912 η Ελλάδα συμμαχισε με τη Σερβία, το Μαυροβούνιο και τη Βουλγαρία, για να διεκδικήσουν μαζί οθωμανικά εδάφη στα Βαλκάνια. Τον Οκτώβριο του 1912 κήρυξαν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι πολεμικές επιχειρήσεις ήταν σκληρές και η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχανε συνεχώς. Ο ελληνικός στρατός κατάφερε να πάρει αρκετές περιοχές στη Μακεδονία και στην Ήπειρο και **κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη** (την οποία διεκδικούσε και η Βουλγαρία). Ο ελληνικός στόλος έφτασε σε πολλά **νησιά στο Αιγαίο**. Μέσα σε ένα μήνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία ζήτησε από τις Μεγάλες Δυνάμεις να μεσολαβήσουν για να σταματήσουν οι μάχες.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος τέλειωσε με τη **συμφωνία του Λονδίνου** (Μάιος 1913), που, ανάμεσα στα άλλα, όριζε ότι:

- ▶ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία παραχωρούσε στα βαλκανικά κράτη όλα τα ευρωπαϊκά της εδάφη, εκτός από περιοχές στη σημερινή Αλβανία και ένα μικρό τμήμα στην Ανατολική Θράκη.
- ▶ Για τα νησιά του Αιγαίου, για το Άγιο Όρος και για το καθεστώς της Αλβανίας θα αποφάσιζαν αργότερα οι Μεγάλες Δυνάμεις.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος

Ήδη στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο φάνηκε ο ανταγωνισμός που υπήρχε ανάμεσα στους συμμαχούς. Για παράδειγμα, και η Ελλάδα και η Βουλγαρία διεκδικούσαν τις ίδιες περιοχές στη Μακεδονία και στη Θράκη. Ο ίδιος ανταγωνισμός υπήρχε και ανάμεσα στη Βουλγαρία και στη Σερβία. Έτσι η Ελλάδα και η Σερβία υπογράψανε ξεχωριστή συμμαχία. Τον Ιούνιο του 1913 η βαλκανική συμμαχία διασπάται και ξεσπά ο **Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος**. Σ' αυτόν η Βουλγαρία χρειάστηκε να αντιμετωπίσει τα άλλα βαλκανικά κράτη και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στις μάχες που ακολούθησαν **ο βουλγαρικός στρατός έχασε** και η Βουλγαρία αναγκάστηκε να **ζητήσει ανακωχή**. Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος τέλειωσε με τη **Συνθήκη του Βουκουρεστίου** (Ιούλιος 1913). Μ' αυτή ρυθμίστηκαν οριστικά τα σύνορα των βαλκανικών κρατών, που κέρδισαν σημαντικά εδάφη και αύξησαν τον **πληθυσμό** τους. Η Ελλάδα πήρε τμήματα από την Ήπειρο και τη Μακεδονία, την Κρήτη και διπλασίασε την έκταση και τον πληθυσμό της.

8.10

Η Ελληνίδα ζωγράφος Θάλεια Φλωρά-Καραβία (που πήρε ειδική άδεια για να ζωγραφίσει τις μάχες του ελληνικού στρατού) στο χάνι του Εμίν Αγά στην Ήπειρο. Ο ελληνικός στρατός μπήκε στα Γιάννενα στις 21 Μαρτίου 1913.

8.11

Μουσουλμάνοι διαδηλώνουν στη Βηρυτό υπέρ του «ιερού πολέμου» για την υπεράσπιση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (19 Οκτωβρίου 1912).

8.12

και μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912–1913)

Βούλγαρος στρατιώτης δίνει νερό σε τραυματισμένο Οθωμανό στρατιώτη στο Β· Βαλκανικό Πόλεμο.

Το 1913, ύστερα από παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, ιδρύθηκε ένα νέο κράτος στα Βαλκάνια, η **Αλβανία**. Στις νότιες περιοχές της, που στην Ελλάδα ονομάζονταν «Βόρεια Ήπειρος», ζούσαν από τα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αρκετοί Ελληνορθόδοξοι. Σε αυτούς αναγνωρίστηκαν δικαιώματα, αλλά το ελληνικό κράτος ήθελε οι περιοχές αυτές να γίνουν αυτόνομες ή να ενωθούν με την Ελλάδα.

8.13

Η Ελλάδα ήταν η μόνη βαλκανική χώρα που είχε σημαντικό ναυτικό και μπορούσε να αντιμετωπίσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη θάλασσα. Ο ελληνικός στόλος κατάφερε να νικήσει σε αρκετές συγκρούσεις τον οθωμανικό. Στην εικόνα 8.13 η άφιξη του ελληνικού στρατού στη Μυτιλήνη και στην 8.14 καρτ ποστάλ που κυκλοφόρησε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους με τα νησιά που εντάχθηκαν στην Ελλάδα.

8.14

8.15

Ο σιδηροδρομικός σταθμός στο Τσερκέζκιοϊ, στην Ανατολική Θράκη (σήμερα ευρωπαϊκή Τουρκία), γεμάτος μουσουλμάνους πρόσφυγες που προσπαθούν να επιβιβαστούν στα τρένα που θα τους μεταφέρουν στην Κωνσταντινούπολη. Νοέμβριος 1912.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, αλλά και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που ακολούθησε, έφεραν σκληρές δοκιμασίες για τους **ντόπιους πληθυσμούς**, οι οποίες προκάλεσαν ακόμη και διεθνείς παρεμβάσεις. Πολλοί έγιναν **πρόσφυγες**, εκτοπίστηκαν ή έφυγαν από τον τόπο τους, όταν χαράχτηκαν τα **νέα σύνορα**.

Ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη.

8.16

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό από την ελληνική κοινή γνώμη. Οι Ελληνορθόδοξοι που ζούσαν στις περιοχές του πολέμου υποδέχτηκαν τον ελληνικό στρατό ως απελευθερωτή.

Σλαβομακεδόνες λέγονται οι ορθόδοξοι πληθυσμοί που κατοικούσαν στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και μιλούσαν τη σλαβομακεδονική διάλεκτο, πολύ κοντά στα βουλγαρικά.

Όταν όμως χαράχτηκαν τα τελικά σύνορα, πολλοί απογοητεύτηκαν γιατί οι περιοχές τους έμειναν έξω από το ελληνικό κράτος. Άλλοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν και άλλοι παραμείνανε εκεί που ζούσαν ως μειονότητες. Επίσης το ελληνικό κράτος περιλάμβανε πια στο εσωτερικό του και πληθυσμούς που δε μιλούσαν ελληνικά ή δεν ήταν χριστιανοί («**αλλοεθνείς**»): μουσουλμάνους στη Μακεδονία και στην Ήπειρο, Σλαβομακεδόνες στη Μακεδονία και Εβραίους στη Θεσσαλονίκη και σε ορισμένες πόλεις στη Μακεδονία.

8.17

Γαλλική λιθογραφία με τους διαφορετικούς πληθυσμούς που κατοικούσαν στη Θεσσαλονίκη, 1916.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης

Το 1912 στη Θεσσαλονίκη κατοικούσαν μουσουλμάνοι, Εβραίοι, χριστιανοί και πολλοί άλλοι. Οι πιο πολλοί όμως ήταν σεφαραδίτες Εβραίοι, που μιλούσαν ισπανοεβραϊκά (λαντίνο). Κάποιες εβραϊκές οικογένειες ήταν από τις πιο πλούσιες της πόλης, και αρκετοί Εβραίοι ασχολούνταν με το εμπόριο. Όμως οι πιο πολλοί ήταν εργάτες.

Μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος, ο εβραϊκός πληθυσμός αντιμετώπιστηκε ως μειονότητα. Παρόλο που οι ελληνικές αρχές διαβεβαίωναν τους Εβραίους ότι θα έχουν ίση αντιμετώπιση με τους Έλληνες πολίτες, οι σχέσεις των Εβραίων με το ελληνικό κράτος δεν ήταν πάντα εύκολες. Στα επόμενα χρόνια μέσα στην εβραϊκή κοινότητα αναπτύχθηκαν διαφορετικές στάσεις:

- ▶ Άλλοι υιοθέτησαν την ελληνική εθνική ιδέα και συγχρόνως προσπάθησαν να διατηρήσουν τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά.
- ▶ Άλλοι ακολούθησαν τις ιδέες του σιωνισμού και επιδίωξαν να μεταναστεύσουν στην Παλαιστίνη.
- ▶ Άλλοι έγιναν οπαδοί του **σοσιαλισμού**.

Για το σιωνισμό στην Ευρώπη μιλήσαμε στη σ. 88.

Σεφαραδίτες ονομάζονται οι Εβραίοι που ήρθαν από την Ισπανία μετά το 1492.

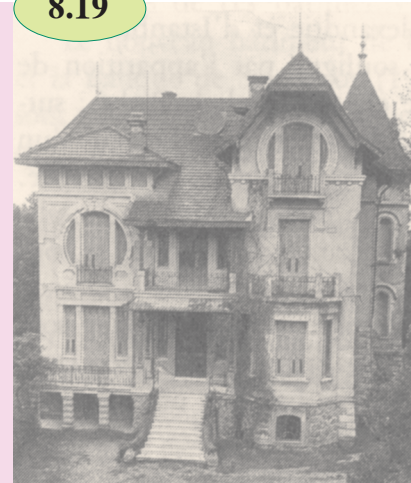
Οι αλευρόμυλοι Αλατίνι στη Θεσσαλονίκη γύρω στο 1900. Η οικογένεια Αλατίνι ήταν από τις πλουσιότερες εβραϊκές οικογένειες της πόλης.

8.18

Η «Βίλα Μπιάνκα». Χτίστηκε το 1912 για την εβραϊκή οικογένεια Φερναντέζ της Θεσσαλονίκης σε σχέδια του Ιταλού αρχιτέκτονα Πιέρο Αριγκόνι.

8.19

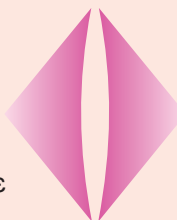

Γ. Η Ελλάδα και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Ο Εθνικός Διχασμός

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος δίχασε την ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, δημιουργώντας δύο αντίπαλα στρατόπεδα: όσους ήθελαν η Ελλάδα να πολεμήσει με την Αντάντ και όσους ήθελαν να μείνει ουδέτερη. Η διαφωνία, που ονομάστηκε «Εθνικός Διχασμός», οδήγησε σε μεγάλη πολιτική σύγκρουση. Οι συνέπειες του Εθνικού Διχασμού επηρέασαν την ελληνική κοινωνία μέχρι και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

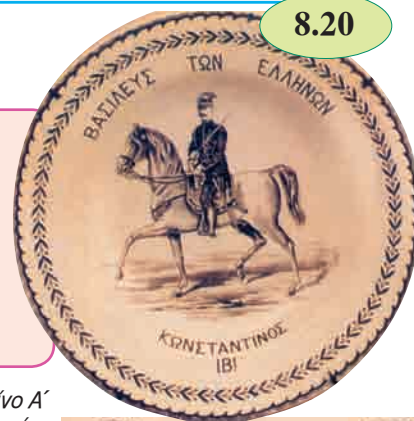
Όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα δύο αντίθετες θέσεις για τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η χώρα:

Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος πίστευε ότι στον πόλεμο θα κέρδιζε η **Αντάντ** και γι' αυτό η Ελλάδα έπρεπε να **συμμετέχει στο πλευρό της**. Έτσι θα διασφάλιζε όσα είχε κερδίσει στους Βαλκανικούς Πολέμους και θα μπορούσε ίσως να πετύχει ακόμη περισσότερα.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος υποστήριζε ότι η Ελλάδα έπρεπε να κρατήσει **ουδέτερη στάση**, γιατί δεν ήθελε να στραφεί ενάντια στη Γερμανία.

8.20

Στην εικόνα 8.20 πιάτο με το βασιλιά της Ελλάδας Κωνσταντίνο Α΄ (1913–1922) και στην 8.22 μαθητικό τετράδιο με τον Κωνσταντίνο Α΄ και τον τελευταίο αυτοκράτορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο (1449–1453). Ο Κωνσταντίνος ήταν αρχηγός του ελληνικού στρατού στους Βαλκανικούς Πολέμους και μετά τη δολοφονία του πατέρα του, Γεώργιου Α΄, έγινε βασιλιάς της Ελλάδας. Ήταν πολύ δημοφιλής, υποστήριζε θερμά τη Μεγάλη Ιδέα και πολλοί τον έβλεπαν σαν συνεχιστή του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα.

8.21

Το 1916 η Βουλγαρία συμμαχισε με τις Κεντρικές Δυνάμεις και απειλούσε τη Σερβία, με την οποία η Ελλάδα είχε υπογράψει συνθήκη συμμαχίας.

Όταν ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έφτασε στα Βαλκάνια, ο Βενιζέλος κάλεσε τις δυνάμεις της Αντάντ να αποβιβάσουν στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη. Ο βασιλιάς διαφώνησε μαζί του και τον ανάγκασε να παραιτηθεί.

8.22

Βρετανικός στρατός αποβιβάζεται στη Θεσσαλονίκη.

Ακολούθησε βία και διώξεις ενάντια στους «βενιζελικούς», ενώ γερμανικές και βουλγαρικές δυνάμεις έμπαιναν στη Μακεδονία. Τότε οι αξιωματικοί που υποστήριζαν το Βενιζέλο οργάνωσαν το **κίνημα της Εθνικής Άμυνας** στη Θεσσαλονίκη και ο Βενιζέλος δημιούργησε εκεί **προσωρινή κυβέρνηση** (Σεπτέμβριος 1916). Έτσι η χώρα βρέθηκε χωρισμένη στα δύο και με δύο κυβερνήσεις. Η **ρήξη** επεκτάθηκε σε ολόκληρη την κοινωνία: άλλοι έβλεπαν το Βενιζέλο σαν σωτήρα και άλλοι σαν προδότη. Τελικά, ύστερα από **πολλές πιέσεις της Αντάντ**, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ αναγκάστηκε να φύγει από την Ελλάδα (Ιούνιος 1917).

«Βενιζελικοί» ονομάζονταν οι οπαδοί του Ελευθέριου Βενιζέλου και του Κόμματος των Φιλελευθέρων.

«Αντιβενιζελικοί» ονομάζονταν οι αντίπαλοι των βενιζελικών και οι οπαδοί του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄.

8.23

Η κυβέρνηση Βενιζέλου με τη σειρά της έκανε **νέους διωγμούς** ενάντια στους οπαδούς του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄. Την ίδια στιγμή (1917) κινητοποίησε το στρατό για να πολεμήσει στο πλευρό της Αντάντ. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος λήγει το φθινόπωρο του 1918. Με το τέλος του, η Ελλάδα βρίσκεται στο πλευρό των νικητών και πολλές από τις εδαφικές απαιτήσεις της ικανοποιούνται.

Το «ανάθεμα» του Βενιζέλου. Στις 13 Δεκεμβρίου 1916 οι αντίπαλοι του Ελευθέριου Βενιζέλου με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών συγκεντρώθηκαν στην Αθήνα και τον «αναθεμάτισαν», δηλαδή τον καταράστηκαν πετώντας συμβολικά πέτρες σε ένα ομοίωμά του. Παρόμοια «αναθέματα» έγιναν τότε σε πολλές περιοχές της Ελλάδας.

Η πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης (1917)

Το 1917 μια μεγάλη **πυρκαγιά** έκαψε το κέντρο της Θεσσαλονίκης, όπου κατοικούσαν κυρίως Εβραίοι και αρκετοί μουσουλμάνοι.

Η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων πολύ γρήγορα προχώρησε τα σχέδια για την **ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης**. Βασικός στόχος ήταν να δημιουργηθεί μια σύγχρονη πόλη, εντελώς διαφορετική από αυτή που υπήρχε πριν. Έτσι, πολλά από τα παλιά κτίρια, κυρίως τζαμιά και συναγωγές, δεν ξαναχτίστηκαν. Ιδιαίτερη φροντίδα όμως υπήρξε για τα ρωμαϊκά και βυζαντινά μνημεία και τις εκκλησίες της πόλης. Οι παλιοί κάτοικοι του κέντρου, κυρίως Εβραίοι, αναγκάστηκαν να μεταφερθούν σε άλλες συνοικίες.

8.24

Χάρτης με τις περιοχές που έκαψε η πυρκαγιά του 1917 στη Θεσσαλονίκη.

Κτίρια που καίγονται στην παραλία της Θεσσαλονίκης. Αύγουστος 1917.

8.25

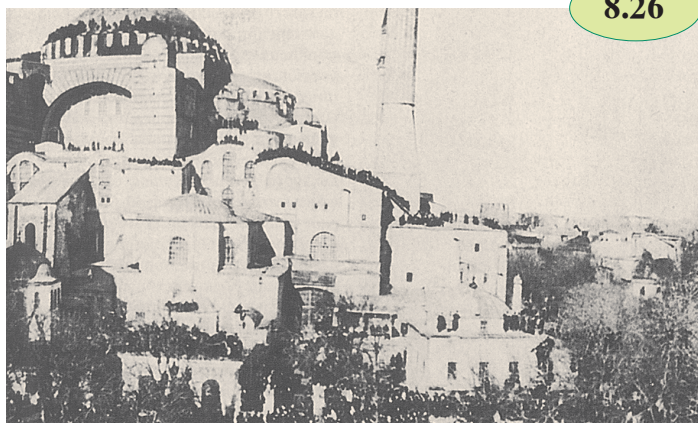
Δ. Οι Νεότουρκοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1908-1918)

Το κίνημα των Νεότουρκων (1908) υποχρέωσε το σουλτάνο να επαναφέρει σε ισχύ το σύνταγμα. Πολλοί πίστεψαν ότι το νέο καθεστώς θα έφερνε ισότητα για όλους. Όμως γρήγορα φάνηκε ότι οι Νεότουρκοι ήταν πολύ επιφυλακτικοί απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Μάλιστα έκαναν και διώξεις εναντίον τους, κυρίως αφού η Οθωμανική Αυτοκρατορία μπήκε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τις Κεντρικές Δυνάμεις.

Για τους Νεότουρκους και το οθωμανικό σύνταγμα μιλήσαμε στη σ. 111.

Για τις Κεντρικές Δυνάμεις μιλήσαμε στη σ. 132.

Το **στρατιωτικό κίνημα** που οργάνωσαν οι Νεότουρκοι το καλοκαίρι του 1908 ανάγκασε το σουλτάνο να επαναφέρει σε ισχύ το οθωμανικό σύνταγμα του 1876 και προκάλεσε λαϊκό ενθουσιασμό. Έγιναν εκλογές και άρχισε να λειτουργεί πάλι το οθωμανικό κοινοβούλιο, στο οποίο εκλέχτηκαν βουλευτές απ' όλα τα μιλέτ. Στις μεγάλες πόλεις ιδρύθηκαν σύλλογοι και συνδικάτα και εκδόθηκαν πολλά βιβλία και εφημερίδες. Το εργατικό κίνημα αναπτύχθηκε και σε πολλές πόλεις οργανώθηκαν μαζικές διαδηλώσεις και απεργίες.

8.26

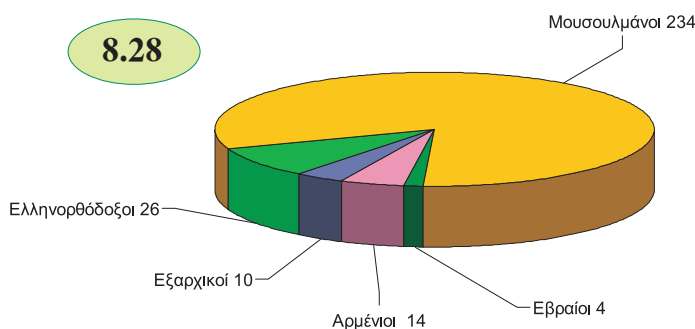
Η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη γεμάτη κόσμο, τη μέρα που συνεδρίασε για πρώτη φορά η οθωμανική βουλή. 1908.

8.27

Καρτ ποστάλ που κυκλοφόρησε μετά το κίνημα των Νεότουρκων με την οθωμανική βουλή.

8.28

Η οθωμανική βουλή που εκλέχτηκε το 1908 είχε 288 βουλευτές. Οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα ψήφου. Ψήφισαν μόνο άντρες, μουσουλμάνοι και μη, που είχαν κάποια περιουσία, καθώς και την ηλικία που όριζε ο νόμος.

8.29

8.30

Στην εικόνα 8.29 καρτ ποστάλ με τη Βίλα Αλατίνι στη Θεσσαλονίκη. Οι Νεότουρκοι έδιωξαν από το θρόνο του τον Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ και τον περιόρισαν στη Βίλα Αλατίνι. Στην 8.30 γελοιογραφία που δείχνει τον έγκλειστο Αμπντούλ Χαμίτ να αρνείται σε δύο Τσιγγάνες να του πουν τη μοίρα του. Μάιος 1909.

8.31

8.32

Δύο καρτ ποστάλ με θέμα την επαναφορά του συντάγματος από τους Νεότουρκους. Στην εικόνα 8.31 διαβάζουμε στα γαλλικά το σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης: «Ελευθερία – Ισότητα – Αδελφσύνη» και στην 8.32 τα συνθήματα: «Ζήτω η πατρίδα», «Ζήτω το έθνος», «Ζήτω η ελευθερία».

Πολλοί πίστεψαν ότι το νέο καθεστώς θα έφερνε ισότητα για όλους. Πολύ σύντομα όμως ξέσπασαν διαφωνίες ανάμεσα στους Νεότουρκους: από τη μια ήταν οι φιλελεύθεροι και από την άλλη όσοι ήθελαν ένα πιο συγκεντρωτικό κράτος. Η ομάδα των Νεότουρκων που κυβερνούσε υποστήριζε τον **παντουρκισμό**. Σύμφωνα με αυτόν, όλοι οι λαοί που έχουν τα τουρκικά για μητρική γλώσσα (και κυρίως οι μουσουλμάνοι που μιλάνε τουρκικά) ανήκουν σε ένα έθνος και πρέπει να ενωθούν σε ένα κράτος. Με τους Νεότουρκους η **τουρκική εθνική ιδέα** άρχισε να παίρνει τη θέση που είχε παλιότερα ο οθωμανισμός. Έτσι οι Νεότουρκοι προσπάθησαν να κάνουν **την οθωμανική κοινωνία πιο ομοιογενή**, δηλαδή να περιορίσουν τις διαφορές ανάμεσα στα μιλέτ.

Έτσι ανάμεσα στ' άλλα:

Όλοι οι υπήκοοι (μουσουλμάνοι, χριστιανοί και Εβραίοι) έπρεπε να πηγαίνουν υποχρεωτικά στο στρατό.

Τα τουρκικά έγιναν υποχρεωτικά σε όλα τα σχολεία.

Ο κρατικός έλεγχος στα σχολεία των μιλέτ και στα ξένα σχολεία έγινε πιο αυστηρός.

Την ίδια εποχή τα εθνικά κινήματα στα Βαλκάνια αλλά και στη Μέση Ανατολή δυναμώνουν. Υπήκοοι απ' όλες τις θρησκείες, και μουσουλμάνοι (όπως **Αλβανοί** και **Άραβες**), απειλούν σοβαρά την ενότητα της αυτοκρατορίας. Παράλληλα το οθωμανικό κράτος χάνει πολλά εδάφη στα Βαλκάνια και στη Βόρεια Αφρική. Τα προβλήματα αυτά έδωσαν την ευκαιρία στους Νεότουρκους να κυβερνήσουν δικτατορικά από το 1913 μέχρι το 1918. Με πρόσχημα ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία κινδύνευε, πήραν πολλά μέτρα ενάντια στα μιλέτ και σε όσους ήταν αντίθετοι με την πολιτική τους.

Τα πράγματα έγιναν ακόμη χειρότερα όταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία μπήκε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914–1918) και συμμαχισε με τις Κεντρικές Δυνάμεις ενάντια στην Αντάντ. Τότε το οθωμανικό κράτος, επειδή φοβήθηκε ότι πολλοί χριστιανοί υπήκοοί του μπορεί να συνεργαστούν με τα ξένα στρατεύματα, στράφηκε εναντίον τους. **Πολλοί Ελληνορθόδοξοι εκτοπίστηκαν** από τις περιοχές που ζούσαν (κυρίως από τη δυτική Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τον Πόντο) προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Άλλοι πάλι αναγκάστηκαν να γίνουν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Πολλοί χριστιανοί και Εβραίοι, αντί να πάνε στο στρατό, αναγκάστηκαν να υπηρετήσουν στα **τάγματα εργασίας**. Εκεί εργάζονταν (έφτιαχναν δρόμους ή δημόσια κτίρια, δούλευαν σε ορυχεία, σε λατομεία κ.α.) κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες και πολλοί πέθαναν.

Ο εκτοπισμός και η εξόντωση των Αρμενίων

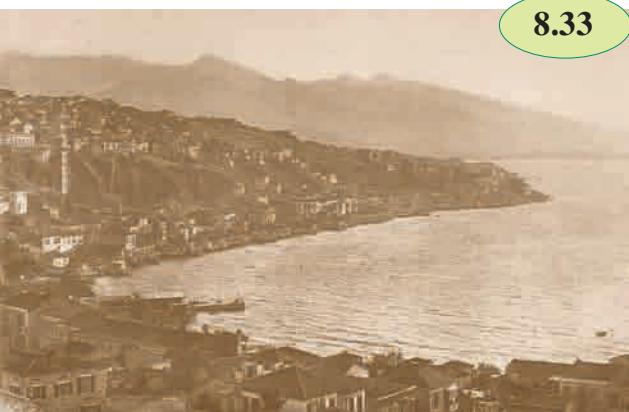
Στα ανατολικά σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη Ρωσία κατοικούσαν πολλοί Αρμένιοι. Από τα τέλη του 19ου αιώνα αναπτύσσεται η αρμενική εθνική ιδέα και στις περιοχές αυτές γίνονται πολλές εξεγέρσεις, που καταπνίγονται με βία. Τις εξεγέρσεις βοηθούσε και η Ρωσία για να δημιουργήσει προβλήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το 1915 το οθωμανικό κράτος, επειδή πολλοί Αρμένιοι βοήθησαν το ρωσικό στρατό, που ήταν αντίπαλός του, οργάνωσε ομαδικό **εκτοπισμό και εξόντωση των Αρμενίων**. Τα μέτρα αυτά εφαρμόστηκαν και σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που κατοικούσαν Αρμένιοι και συνεχίστηκαν και αργότερα (1920–1922). Όσοι κατάφεραν να σωθούν έφυγαν στη Μέση Ανατολή, στη Δυτική Ευρώπη, στη Ρωσία, στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα. Στις διώξεις αυτές υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν περίπου 1,5 εκατομμύριο Αρμένιοι και πολλοί άλλοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους.

Ε. Ο Μικρασιατικός πόλεμος (1919–1922) – Η ίδρυση του τουρκικού κράτους (1923)

Όταν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν με τους νικημένους και στρατεύματα της Αντάντ κατέλαβαν πολλές περιοχές της. Οι σύμμαχοι αναθέσανε στην Ελλάδα να διοικήσει την περιοχή της Σμύρνης. Με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920) το οθωμανικό κράτος έχανε πολλά εδάφη του. Μπροστά στη διάλυση της αυτοκρατορίας το τουρκικό εθνικό κίνημα, με αρχηγό το **Μουσταφά Κεμάλ**, δημιούργησε δική του κυβέρνηση, κήρυξε πόλεμο στο σουλτάνο και διακήρυξε ότι δε δέχεται τη συνθήκη. Η Σοβιετική Ένωση στήριξε το τουρκικό εθνικό κίνημα και οι σύμμαχοι της Αντάντ, για να περιορίσουν τη σοβιετική επιρροή στην περιοχή, άρχισαν διαπραγματεύσεις με τη νέα εξουσία. Παρά τις αλλαγές, ο ελληνικός στρατός συνέχισε τον πόλεμο στη Μικρά Ασία, μόνος ενάντια στο εθνικό κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ, και νικήθηκε το καλοκαίρι του 1922. Ο ελληνικός στρατός υποχώρησε από τη Μικρά Ασία και ακολούθησε βίαιη έξοδος των Ελληνορθόδοξων, που ήρθαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Με τη **Συνθήκη της Λοζάνης** (1923) έγινε υποχρεωτική ανταλλαγή του ορθόδοξου χριστιανικού και του μουσουλμανικού πληθυσμού ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία.

Το 1918 η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνθηκολόγησε και ήταν πια ένας από τους νικημένους του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Στρατεύματα της Αντάντ κατέλαβαν τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ακόμη και την ίδια την Κωνσταντινούπολη. Το Συμβούλιο της Ειρήνης **ανέθεσε στην Ελλάδα** να διοικήσει προσωρινά την περιοχή της Σμύρνης. Έτσι το Μάιο του 1919 ο ελληνικός στρατός έφτασε στη Σμύρνη.

8.33

Φωτογραφίες του 1919 από τη Σμύρνη: στην εικόνα 8.33 άποψη της πόλης, στην 8.34 τμήμα της αγοράς της και στην 8.35 δρόμος σε μια από τις ελληνορθόδοξες γειτονιές της πόλης.

8.36

8.34

8.37

Στις εικόνες 8.36 και 8.37 ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Σμύρνη (2 Μαΐου 1919) και παρελαύνει στην παραλία της πόλης και στην 8.38 η Κινηγετική Λέσχη στη Σμύρνη, όπου είχε το αρχηγείο της η ελληνική διοίκηση.

8.35

8.38

Δεν είδαν όμως όλοι αυτές τις εξελίξεις με τον ίδιο τρόπο:

Για την ελληνική κυβέρνηση και πολλούς Έλληνες είχε γίνει πραγματικότητα το μεγαλύτερο μέρος της Μεγάλης Ιδέας. Οι περισσότεροι πανηγύριζαν.

Για τους αντιβενιζελικούς, η απόβαση στη Σμύρνη ήταν μια ακόμη περιπέτεια του «τυχοδιώκτη» Βενιζέλου.

Οι Ελληνορθόδοξοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και κυρίως όσοι ζούσαν στα παράλια της Μικράς Ασίας και της Μαύρης Θάλασσας, είδαν τον ελληνικό στρατό ως ελευθερωτή.

Οι μουσουλμάνοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είδαν την άφιξη του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη σαν εχθρική πράξη και ξένη κατοχή. Έγιναν συλλαλητήρια διαμαρτυρίας, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη.

Για τη Σοβιετική Ένωση η Ελλάδα ήταν σύμμαχος των ευρωπαϊκών δυνάμεων οι οποίες της είχαν επιτεθεί. Γι' αυτό βοήθησε το κεμαλικό κίνημα.

Αλλά και μεταξύ τους οι δυνάμεις που νίκησαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δε συμφωνούσαν. Η Ιταλία και η Γαλλία πίστευαν ότι η Μεγάλη Βρετανία ευνοούσε την Ελλάδα ενάντια στα δικά τους συμφέροντα.

Αυτές οι διαφορετικές απόψεις επηρέασαν αποφασιστικά τις εξελίξεις, που καταλήξαν στην ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία.

8.39

Στην εικόνα 8.39 Έλληνας στρατιώτης στην αγορά της Σμύρνης και στην 8.40 Έλληνες αξιωματικοί στη Σμύρνη. Μεταξύ των ετών 1919–1922.

8.40

Αμέσως μετά την άφιξη των ξένων στρατευμάτων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία άρχισε να οργανώνεται σιγά σιγά η αντίδραση των μουσουλμανικών πληθυσμών. Τη στιγμή που ο ελληνικός στρατός αποβιβαζόταν στη Σμύρνη, ο **Μουσταφά Κεμάλ**, αξιωματικός του οθωμανικού στρατού με μεγάλο κύρος, έφτασε στη Μικρά Ασία και άρχισε να οργανώνει εκεί την αντίσταση στις

συμμαχικές δυνάμεις. Μέσα σε ένα χρόνο οργάνωσε ένοπλα σώματα και δημιούργησε νέα κυβέρνηση (**κυβέρνηση της Άγκυρας**), ανεξάρτητη από την κυβέρνηση του σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη.

Οι ηγέτες του **τουρκικού εθνικού κινήματος** διακήρυξαν ότι:

Δεν αναγνωρίζουν το σουλτάνο και την κυβέρνησή του γιατί ήταν όργανα των Συμμάχων.

Είναι ενάντιοι στο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Θα αγωνιστούν για να διώξουν από τα εδάφη της τα ξένα στρατεύματα.

Σιγά σιγά όλο και περισσότεροι μουσουλμάνοι της Μικράς Ασίας υποστηρίζουν την κυβέρνηση της Άγκυρας.

8.41

Ο Μουσταφά Κεμάλ (1881–1938) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και έκανε σταδιοδρομία στον οθωμανικό στρατό. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στα γεγονότα που καταλήξαν στην ίδρυση του τουρκικού εθνικού κράτους, της Τουρκικής Δημοκρατίας (1923). Έγινε ο πρώτος πρόεδρος της σύγχρονης Τουρκίας, που αντικατέστησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία, και πήρε το επώνυμο Ατατούρκ (που σημαίνει πρόγονος των Τούρκων). Πραγματοποίησε σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις με στόχο τον εκσυγχρονισμό της χώρας.

Για την Τουρκία στο Μεσοπόλεμο θα μιλήσουμε στη σ. 166.

8.42

Η αίθουσα του σχολείου όπου συνεδρίασε η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Άγκυρας (άνοιξη του 1920) και δημιούργησε την κεμαλική κυβέρνηση.

Το καλοκαίρι του 1920 υπογράφηκε η **Συνθήκη των Σεβρών**, με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχανε τα περισσότερα εδάφη της, ακόμη και πολλές περιοχές στη Μικρά Ασία. Η κυβέρνηση της Άγκυρας δεν αναγνώρισε τη συνθήκη αυτή και δήλωσε ότι θα αγωνιστεί για την ανατροπή της. Η κυβέρνηση, πέρα από τη σύγκρουσή της με τις οθωμανικές αρχές, αντιμετώπιζε στρατιωτική απειλή σε τρία μέτωπα: ανατολικά με τους **Αρμένιους** τους οποίους νίκησε, νότια με τις γαλλικές και τις ιταλικές δυνάμεις, που αποχώρησαν γρήγορα, και δυτικά με τον ελληνικό στρατό. Εναντία σ' αυτόν έστρεψε σιγά σιγά όλες της τις δυνάμεις.

Ο εκποτισμός και η εξόντωση των Ποντίων

Πόντος ονομάζεται σε γενικές γραμμές η σημερινή βορειοανατολική Τουρκία. Πολλοί Ελληνορθόδοξοι της περιοχής, επειδή δεν ήθελαν να πάνε στο οθωμανικό στρατό και αργότερα στα τάγματα εργασίας, οργάνωσαν αντάρτικα σώματα. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Νεότουρκοι στράφηκαν ενάντια στους Πόντιους και πολλούς τους εκτόπισαν, από φόβο μήπως βοηθήσουν το ρωσικό στρατό, όπως οι Αρμένιοι. Επίσης την περίοδο 1920-1922, κατά τη διάρκεια του Μικρασιατικού πολέμου, η κυβέρνηση της Άγκυρας έκανε συστηματικές διώξεις ενάντια στους Πόντιους για να επιβληθεί στην περιοχή.

8.43

Πόντιοι αντάρτες στα βουνά (1920).

Η Συνθήκη των Σεβρών έκανε πραγματικότητα την ελληνική Μεγάλη Ιδέα. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι βενιζελικοί **πανηγύριζαν**. Όμως το κόμμα των Φιλελευθέρων έχασε τις εκλογές (Νοέμβριος 1920), που τις κέρδισε η αντιβενιζελική και φιλοβασιλική **Ενωμένη Αντιπολίτευση**, ένας συνασπισμός κομμάτων με επικεφαλής τον Δημήτριο Γούναρη. Την απροσδόκητη αυτή ήττα την προκάλεσε κυρίως η κούραση του κόσμου από τη **μακροχρόνια πολεμική προσπάθεια**. Λίγο αργότερα γύρισε στην Ελλάδα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ ύστερα από δημοψήφισμα (Δεκέμβριος 1920). Ο Εθνικός Διχασμός συνεχίζεται: τώρα γίνονται νέες διώξεις ενάντια στους βενιζελικούς, μεγάλες εκκαθαρίσεις στον κρατικό μηχανισμό και στη δημόσια διοίκηση, στο στρατό, στη δικαιοσύνη, στην εκπαίδευση, στην Εκκλησία κ.α.

Όμως η νέα κυβέρνηση δε σταμάτησε τη μικρασιατική εκστρατεία, όπως είχε υποσχεθεί. Με νέα διοίκηση ο ελληνικός στρατός στη Μικρά Ασία προχώρησε πέρα από τη Σμύρνη και τη γύρω περιοχή, που όριζε η Συνθήκη των Σεβρών. Ήταν φανερό πλέον ότι οι δύο στρατοί, ο ελληνικός και ο κεμαλικός, θα συγκρούονταν.

Άδεια μετακίνησης που εκδόθηκε από τον ελληνικό στρατό για ένα μουσουλμάνο. 7 Ιουνίου 1922.

8.45

8.44

Ο Δημήτριος Γούναρης (1) με τον υπουργό στρατιωτικών Νικόλαο Θεοτόκη (2) και άλλους ανώτερους Έλληνες στρατιωτικούς. Ο Γούναρης ήταν αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος και επικεφαλής της Ενωμένης Αντιπολίτευσης.

8.46

Έλληνες στρατιώτες περιμένουν το τρένο που θα τους μεταφέρει στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

8.47

Στην εικόνα 8.47 ελληνικά στρατεύματα στο Εσκή Σεχίρ και στην 8.48 γενική άποψη του Αφιόν Καραχισάρ. Ιούλιος 1921.

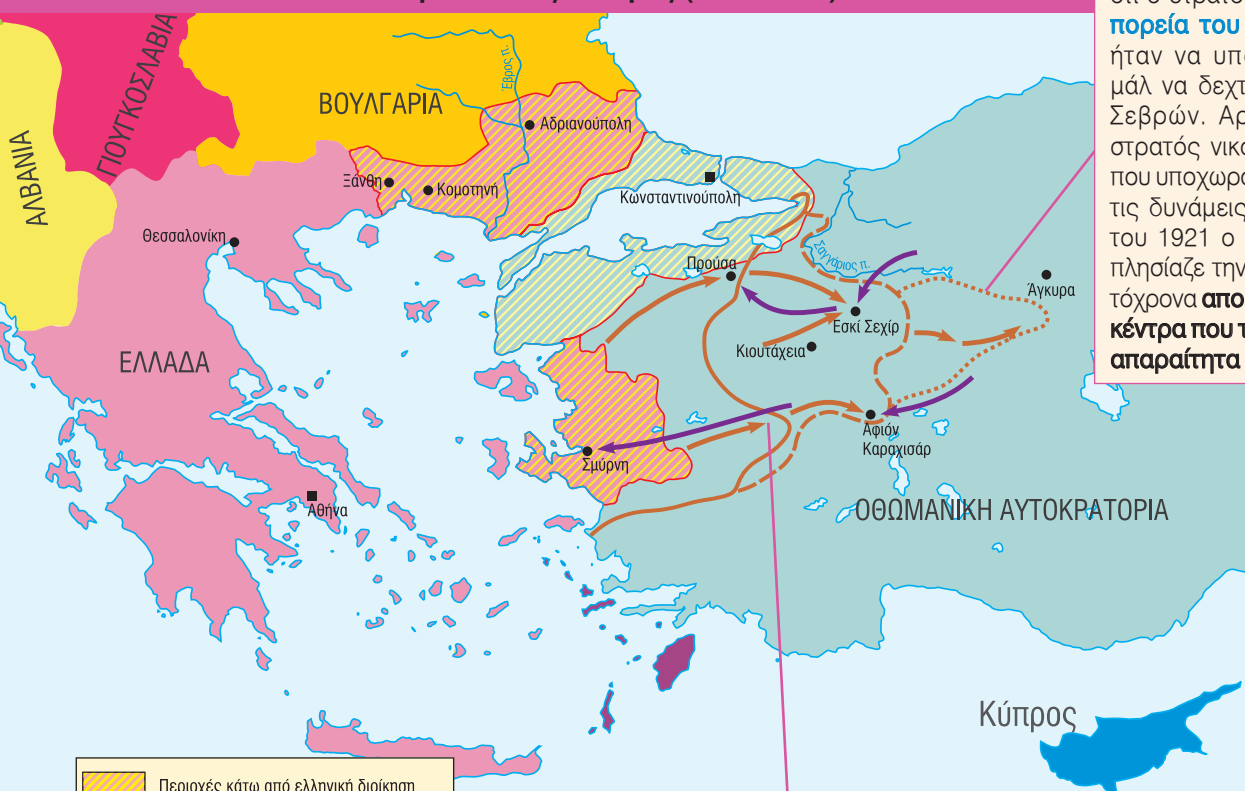
8.48

Παράλληλα οι δυνάμεις της Αντάντ, επειδή δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το κίνημα του Κεμάλ και δεν ήθελαν να μπλέξουν σ' ένα νέο μακροχρόνιο πόλεμο, αποφάσισαν να διαπραγματευτούν μαζί του. Έτσι η κεμαλική πλευρά ενίσχυε τη θέση της διπλωματικά με συμφωνίες και συνθήκες. Η νέα αυτή κατάσταση, μαζί με τη δυσaréσκεια που είχε προκαλέσει η Συνθήκη των Σεβρών σε ορισμένους από τους Συμμάχους, άλλαξε και την πολιτική τους απέναντι στην Ελλάδα. Με δικαιολογία την επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου Α', ο οποίος στη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου κράτησε φιλογερμανική στάση (όταν ζητούσε να μείνει η Ελλάδα ουδέτερη), οι δυνάμεις της Αντάντ σταμάτησαν να υποστηρίζουν την Ελλάδα στον πόλεμο που γινόταν στη Μικρά Ασία. Χωρίς την οικονομική τους βοήθεια και τη διπλωματική τους κάλυψη, το ελληνικό κράτος άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα.

8.49

Ο Μικρασιατικός πόλεμος (1919–1922)

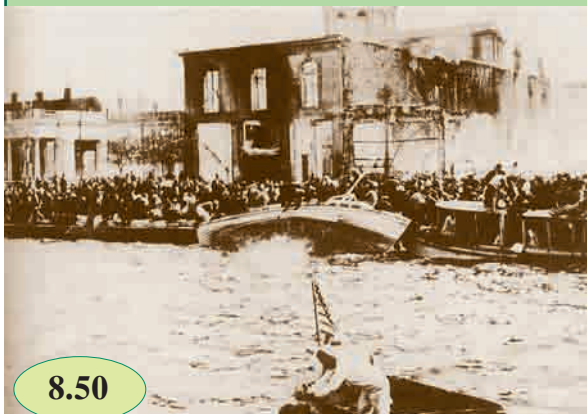

Η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε ότι ο στρατός **θα συνεχίσει την πορεία του** ανατολικά. Στόχος ήταν να υποχρεώσει τον Κεμάλ να δεχτεί τη Συνθήκη των Σεβρών. Αρχικά ο ελληνικός στρατός νικούσε τον κεμαλικό, που υποχωρούσε αλλά κρατούσε τις δυνάμεις του. Το καλοκαίρι του 1921 ο ελληνικός στρατός πλησίαζε την Άγκυρα, αλλά ταυτόχρονα **απομακρυνόταν από τα κέντρα που του εξασφάλιζαν τα απαραίτητα εφόδια**.

	Περιοχές κάτω από ελληνική διοίκηση
	Περιοχές κάτω από συμμαχική διοίκηση
	Γραμμή μετώπου, καλοκαίρι 1920
	Γραμμή μετώπου, άνοιξη–καλοκαίρι 1921
	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα
	Επιχειρήσεις ελληνικού στρατού
	Επιχειρήσεις κεμαλικού στρατού

Τον επόμενο χρόνο, το 1922, οι κεμαλικές δυνάμεις έκαναν επίθεση και διαλύσανε την ελληνική άμυνα (Αύγουστος του 1922). Μέρος του ελληνικού στρατού αιχμαλωτίστηκε και ο υπόλοιπος υποχώρησε άτακτα προς τα παράλια. Η υποχώρησή του προκάλεσε πανικό στους Ελληνορθόδοξους που ζούσαν στην περιοχή και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να φτάσουν στα παράλια, απ' όπου θα έφευγαν με πλοία για την Ελλάδα. Σε λίγες μέρες ο κεμαλικός στρατός μπήκε στη **Σμύρνη**.

Ο κεμαλικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη στις 9 Σεπτεμβρίου 1922. Στην πόλη είχαν συγκεντρωθεί χιλιάδες Ελληνορθόδοξοι από τη δυτική Μικρά Ασία που μετά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους, επειδή φοβόνταν αντίποινα. Βλέποντας ότι και οι ελληνικές αρχές είχαν εγκαταλείψει την πόλη, όλοι προσπαθούσαν να βρουν ένα καράβι για να περάσουν στην Ελλάδα. Ο κεμαλικός στρατός όταν μπήκε στη Σμύρνη έκανε πολλές βιαιότητες. Μάλιστα το μεγαλύτερο μέρος της πόλης κάηκε.

8.50

8.51

Στην εικόνα 8.50 φωτογραφία από τη φωτιά της Σμύρνης και την προσπάθεια των Ελληνορθόδοξων να μπουκ σε πλοία. Στην 8.51 κεμαλικά στρατεύματα στην παραλία της Σμύρνης. Μπορούμε να δούμε τα ρούχα και ό,τι άλλο άφησαν πίσω τους όσοι πρόλαβαν να φύγουν.

παραλία της Σμύρνης. Μπορούμε να δούμε τα ρούχα και ό,τι άλλο άφησαν πίσω τους όσοι πρόλαβαν να φύγουν.

Η στρατιωτική ήττα στη Μικρά Ασία και ο ξεριζωμός των Ελληνορθόδοξων που τον ακολούθησε θεωρείται από τις μεγαλύτερες συμφορές στη νεότερη ελληνική ιστορία. Οι Ελληνορθόδοξοι στη Μικρά Ασία και στην **Ανατολική Θράκη** υποφέρανε τρομερά. Άρχισαν διωγμοί, βιαιότητες, εκφοβισμοί, αιχμαλωσίες και σφαγές άμαχων. Οι αιχμάλωτοι συγκεντρώθηκαν σε στρατόπεδα. Όσοι πρόλαβαν να φύγουν από τη Μικρά Ασία έγιναν **πρόσφυγες στην Ελλάδα**.

Για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα μιλάμε στις σ. 183–184.

Ελληνορθόδοξοι άντρες στη Σμύρνη λίγο πριν μεταφερθούν ως αιχμάλωτοι από τα κεμαλικά στρατεύματα στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

8.52

Λίγες μέρες μετά την κατάρρευση του μετώπου, μια ομάδα Ελλήνων αξιωματικών έκανε στρατιωτικό κίνημα και υποχρέωσε το βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄ να παραιτηθεί και να φύγει από την Ελλάδα, αφήνοντας το θρόνο στο γιο του Γεώργιο Β΄. Η **Επαναστατική Επιτροπή** φρόντισε τους πρώτους πρόσφυγες, πέτυχε να αναδιοργανώσει τον ελληνικό στρατό στη Θράκη και κάλεσε τον Ελευθέριο Βενιζέλο να εκπροσωπήσει τη χώρα στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το τέλος του πολέμου. Επίσης έφερε σε δίκη τους πολιτικούς και τους στρατιωτικούς που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για την καταστροφή (η «**Δίκη των Εξ**»). Η δίκη και η εκτέλεσή τους προκάλεσαν διαμαρτυρίες στο εξωτερικό, αλλά πολλοί ιστορικοί θεωρούν ότι έτσι εκτονώθηκε κάπως η ένταση που είχε προκαλέσει η καταστροφή στο εσωτερικό της χώρας.

8.53

«Η δίκη των Εξ»

8.54

Λαϊκή αφίσα με τα βασικά μέλη της Επαναστατικής Επιτροπής. Αρχηγός της ήταν ο βενιζελικός αξιωματικός Νικόλαος Πλαστήρας. Αργότερα ο Πλαστήρας ασχολήθηκε με την πολιτική και το 1951–1952 έγινε πρωθυπουργός της Ελλάδας. Ανάμεσα στα άλλα μέλη της ήταν ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο Στυλιανός Γονατάς. Ο Πάγκαλος το φθινόπωρο του 1922 ανέλαβε να αναδιοργανώσει τον ελληνικό στρατό και να υπερασπιστεί τη Θράκη, και στο Μεσοπόλεμο έγινε πρωθυπουργός αλλά και δικτάτορας (1925–1926). Ο Γονατάς το 1924 παραιτήθηκε από το στρατό και ασχολήθηκε και αυτός με την πολιτική.

8.55

Η Συνθήκη της Λοζάνης (1923)

Η τελική συνθήκη ειρήνης ανάμεσα στους εμπόλεμους υπογράφηκε στην ελβετική πόλη Λοζάνη στις 24 Ιουλίου 1923. Στις συνομιλίες πήραν μέρος ανάμεσα σε άλλους η Ελλάδα, η κεμαλική κυβέρνηση, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ιταλία. Την Ελλάδα εκπροσώπησε ο Ελευθέριος Βενιζέλος και την κεμαλική κυβέρνηση ο Ισμέτ Ινονού. Με τη **Συνθήκη της Λοζάνης**, που ισχύει μέχρι σήμερα, καθορίστηκαν, ανάμεσα στ' άλλα, τα ανατολικά σύνορα της Ελλάδας. Επίσης, το Ορθόδοξο Πατριαρχείο παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά είχε πια μόνο θρησκευτικό ρόλο.

Με μια ξεχωριστή σύμβαση αποφασίστηκε η υποχρεωτική **ανταλλαγή των πληθυσμών** ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Έτσι όλοι οι Ελληνορθόδοξοι από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη αναγκάστηκαν να φύγουν και να έρθουν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή των πληθυσμών και παραμείνανε στην Τουρκία οι **Ελληνορθόδοξοι στην Κωνσταντινούπολη** και στα νησιά **Ίμβρο και Τένεδο**. Το ίδιο συνέβη και με τους μουσουλμάνους που ζούσαν στην Ελλάδα: υποχρεώθηκαν να φύγουν και να πάνε πρόσφυγες στην Τουρκία. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή και παραμείνανε στην Ελλάδα οι **μουσουλμάνοι που ζούσαν στη Δυτική Θράκη**. Οι συμφωνίες αυτές έβαλαν τέλος στη Μεγάλη Ιδέα και στην ελληνορθόδοξη παρουσία στη Μικρά Ασία.

Σκίτσο που σατιρίζει τις συζητήσεις στη διάσκεψη της Λοζάνης.

Η Ελλάδα και η Τουρκία μετά τη Συνθήκη της Λοζάνης (1923)

8.56

8.57

Ελληνορθόδοξοι φτάνουν πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη, 1925.

8.58

Ελληνορθόδοξος πρόσφυγας από τον Πόντο που έφτασε στην Ελλάδα με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

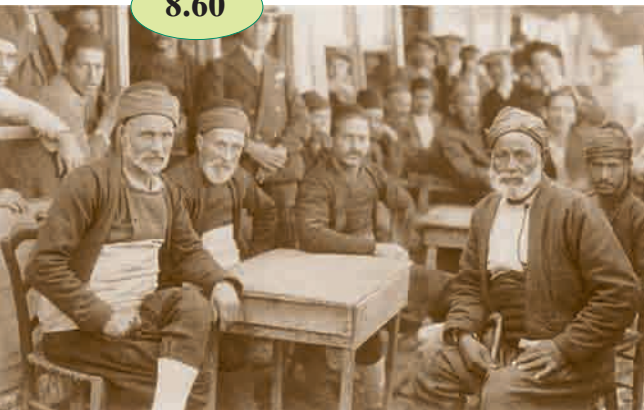
8.59

Μουσουλμάνος πρόσφυγας από την Κρήτη που έφτασε στην Τουρκία με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

8.60

Μουσουλμάνοι στην Κομοτηνή (1930). Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λοζάνης (1923), οι μουσουλμάνοι που ζουν και σήμερα στη Δυτική Θράκη αποτελούν τη μουσουλμανική μειονότητα.

8.61

Σύγχρονες εικόνες από το παζάρι στην Κομοτηνή. Η Κομοτηνή παραμένει το πιο σημαντικό κέντρο για τους μειονοτικούς που ζουν σήμερα στην Ελλάδα.

8.62

Ο Μικρασιατικός πόλεμος του 1919–1922 πήρε διάφορα ονόματα. Στην Ελλάδα πήρε το όνομα από το τέλος του: **Μικρασιατική Καταστροφή**, επειδή κατέληξε με ήττα, και έγινε αιτία για πολλές συμφορές για τη χώρα, για τους Έλληνες και για τους Ελληνορθόδοξους που ζούσαν στη Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη. Από την άλλη πλευρά, στην Τουρκία ονομάζεται **Απελευθερωτικός πόλεμος** ή Πόλεμος της Ανεξαρτησίας, επειδή, όταν τελείωσε, ιδρύθηκε το νέο τουρκικό κράτος, η Τουρκική Δημοκρατία.

Η ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας

Τον Οκτώβριο του 1923 καταργήθηκε η οθωμανική δυναστεία και ιδρύθηκε ένα νέο κράτος, η **Τουρκία**. Η πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε πάψει πλέον να υπάρχει και τυπικά. Η Τουρκία από τότε είναι **εθνικό** και **λαϊκό** κράτος, δηλαδή το κράτος είναι χωρισμένο από τη θρησκεία. Πρωτεύουσα της Τουρκίας έγινε η **Άγκυρα**.

8.63

Γενική άποψη της Άγκυρας στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Μετά την ίδρυση του τουρκικού κράτους η Άγκυρα έγινε πρωτεύουσά του.

